

עומק הפשט עיונים ברש"י

על פי 'לקוטי שיחות' כרך ט

פ' דברים

הערות והארות יתקבלו בברכה בטל'

08-6882799 / 050-4125205

או במייל: rizs@neto.bezeqint.net

ניתן גם להזמין לפרשיות נוספות

כל הזכויות שמורות

תוכן העיונים

(א) בנוגע לבני גד כתב רש"י (ג, יח) "שהיו גבורים, ואויבים נופלים לפניהם" - למה האריך רש"י בלשונו? / איך מתיישבת גבורת בני גד עם זה שגד אביהם היה מהחלשים (רש"י וזאת הברכה לג, יח) / היתרון שהיה בבני גד ביחס לבני יהודה, והרמז בשם 'גד'?

(ב) רש"י מפרש שבני גד "הם היו הולכים לפני ישראל למלחמה, לפי שהיו גבורים" (ג, יח) / ביאור החידוש בדברי רש"י בפרשתנו לגבי מה שכתב כבר בפ' מטות (לב, יז) / השינוי שחל בדעתו של משה, לנוכח שינוי המצב - ולכן בפרשתנו כבר לא היה די במה שסוכם בפרשת מטות

“ואצו אתכם בעת ההיא לאמר ה' אלקיכם נתן
לכם את הארץ הזאת לרשתה חלוצים תעברו
לפני אחיכם בני ישראל כל בני חיל” (ג, יח)

ואלו אתכם - לבני ראובן וגד היה מדבר. לפני אחיכם
- הם היו הולכים לפני ישראל למלחמה, לפי שהיו
גבורים ואויבים נופלים לפניהם, שנאמר 'וטרף זרוע
אף קדקד':

זה “שהיו גבורים” (בני ראובן וגד), והראיה מהכתוב “וטרף זרוע אף קדקד” - כתב
רש"י כבר בפרשת מטות¹;

אמנם כאן לא הסתפק באומרו “לפי שהיו גבורים”, אלא הוסיף “ואויבים נופלים
לפניהם”.

ויש להבין מה בא רש"י להשמיענו בהוספה זו (ולכאורה, כשאומרים עליהם שהם
“גבורים”, הרי מובן מעצמו ש“אויבים נופלים לפניהם” - ומאי קא משמע לן?!).

1. לב, יז.

יפה כח בני גד

ויובן בהקדים:

בפרשת ויגש² הביא רש"י שתי דיעות, האם גד בן יעקב היה מן החלשים שבשבטים או מן הגבורים שבשבטים.

ובפרשת וזאת הברכה³ הביא רק את הדיעה שגד היה מן החלשים, וזה לשונו: "אלו חמשה שבטים שבירך באחרונה - זבולון, גד, דן ונפתלי ואשר - כפל שמותיהם לחזקם ולהגבירם, לפי שהיו חלשים שבכל השבטים, הם הם שהולך יוסף לפני פרעה .. לפי שנראים חלשים ולא ישים אותם לו שרי מלחמתו".

וכבר הקשה במשכיל לדוד⁴, איך מתיישבת שיטה זו עם זה שהם אלו שעברו חלוצים לפני ישראל למלחמה, והיינו שהיו גבורים. ותירץ: "דמכל מקום ראש השבט דהיינו גד עצמו מהחלשים היה". והיינו, שגד בן יעקב היה אמנם מן החלשים, אבל יוצאי חלציו, אנשי שבט גד בדור שנכנסו לארץ - 250 שנה לאחר מכן - היו גבורים;

ויש להוסיף, שהשבטים הרי התחתנו זה בזה, כך שיתכן שבני גד התחתנו עם בנות השבטים הגבורים, ובניהם אחריהם ירשו את הגבורה ממשפחת האם.

ובאמת שכעין זה יש לדון גם בנוגע לראובן, שגם בנוגע אליו יש שתי דיעות⁵, אם היה מן החלשים או מן הגבורים. אבל ידוע שהעיקר כאן הם בני גד, שבו הוא שנאמר "וטרף זרוע אף קדקד". ובספר יהושע⁶ כתב רש"י: "בני ראובן ובני גד היו עוברים לפניהם לפי שהיו בני גד גבורים ומכים בזרוע". והיינו, שבני ראובן היו טפלים בענין זה לבני גד.

2. מז, ב.

3. לג, יח.

4. פ' וזאת הברכה שם.

5. בפרש"י פ' ויגש שם.

6. ו, ט.

[ולכן ב'פ' מטות⁷ מקדים הכתוב את בני גד לבני ראובן - אף שראובן גדול מגד⁸ - כי הם העיקר].

מִכָּה שֶׁל מִצְוָה

אמנם עדיין צריך ביאור, שהרי יהודה - היה מן הגבורים לכולי עלמא; וכן מצינו בפרשת ויחי⁹ שיעקב בירך אותו בגבורה ובחוזק, השווה אותו לאריה, מלך שבחיות¹⁰, ואמר לו: "ידך בעורף אויבך". ומוכן שגבורה זו נמשכה גם בבניו אחריו.

נשאלת איפוא השאלה: מדוע דוקא בני גד הם שהלכו ראשונים במלחמה - ולא בני יהודה? ובפרט שכאשר מנו את "יוצאי צבא בישראל", היה שבט יהודה הגדול ביותר במספרו¹¹.

[ושאלה זו מתעוררת בעיקר בפרשתנו, כאשר משה מדבר על כך שנקבע סדר זה; מה שאין כן ב'פ' מטות, ששם עיקר הסיפור הוא על זה שבני גד ובני ראובן הציעו עצמם להיות בראש המלחמה כדי לשלול את החשש שהם יראים מפני הכניסה לארץ¹²].

וכדי לתרץ קושיא זו, הדגיש רש"י שבני גד "היו גבורים ואויבים נופלים לפניהם". וכוונתו, שאף שבני יהודה היו גבורים גדולים בענין המלחמה, הרי בבני גד היתה מעלה מיוחדת - ש"אויבים נופלים לפניהם":

על יהודה נאמר "ידך בעורף אויבך", והינו, שבני יהודה הכו את האויבים בעורפם. זאת אומרת: האויבים היו בורחים מפני בני יהודה, באופן שהעורף שלהם היה כלפי בני יהודה¹³.

7. לב, ב ואילך.

8. ראה בעל הטורים ורמב"ן שם. 'עומק הפשט' לפרשת מטות (חלק ט).

9. מט, ח-ט.

10. חגיגה יג, ב.

11. במדבר כו, כב. פינחס א, כז.

12. ראה 'עומק הפשט' לפרשת מטות (חלק ט). וראה גם לקמן סימן ב.

13. וראה מצודת דוד שמואל-ב כב, מא, בפירוש הפסוק "ואויבי תתה לי עורף": "כי ינוסו ויהפכו אלי עורף".

ואף שדבר זה מורה על גבורתם של בני יהודה, הרי במלחמת שבעה עממין ישנו הציווי "לא תחיה כל נשמה"¹⁴, וכאשר האויבים בורחים - יתכן ולא תהיה אפשרות לקיים את הציווי. כי גם אם ירדפו אחריהם ויתפסום, הרי בינתיים יוכלו לעשות איזו ערמה, וכמו שמצינו בגבעונים¹⁵.

לכן היו צריכים ללכת בראש המלחמה בני גד דוקא, שמעלתם היא ש"אויבים נופלים לפניהם", הם הורגים מיד את האויב, ובאופן של "וטרף זרוע אף קדקד", במכה אחת טורפים הזרוע והראש, ובכך מקיימים הציווי של "לא תחיה כל נשמה". זו היתה מעלתם של בני גד אפילו ביחס לבני יהודה, ולכן הם שהלכו בראש המלחמה.

בא ג-ד

והנה, רבינו בחיי מקשר מעלה זו של בני גד - "וטרף זרוע עם קדקד" - עם מצות התפילין, תפילין של יד ותפילין של ראש, וזה לשונו¹⁶: "היו בוטחים בגבורתם וכחם בזכות המצוה שבידם, וכענין שדרשו רז"ל: וטרף זרוע - בזכות תפילין שבזרוע; אף קדקד - בזכות תפילין שבראש"¹⁷.

ויש לרמז בשייכות דתפילין לגד דוקא:

"גד" הוא אותיות ג' ד'. ובתפילין של ראש יש הרי שני שינ"ן: שי"ן אחת עם ג' ראשים, ושי"ן אחת עם ד' ראשים - גד¹⁸.

ומהאי טעמא בגד הורגשה סגולת התפילין ביתר שאת על שאר השבטים, ובו הוא שנתקיים "וטרף זרוע אף קדקד".

(חלק ט - דברים א)

14. פ' שופטים כ, טז.

15. יהושע ט, ד ואילך.

16. ס"פ מטות.

17. וראה גם הלכות קטנות להרא"ש - הל' תפילין סט"ו.

18. ראה זח"ג רנד, ב. ולהעיר גם מהמבואר ב'סידור עם דא"ח' שער התפילין (בתחילתו), שבחינת המוחין העליונים שמתגלים על ידי התפילין, בתחילה הם במספר שלוש (ג) ואחר כך מתחלקים לארבע (ד), עיין שם.

ב

**"ואצו אתכם בעת ההיא לאמר ה' אלקיכם נתן
לכם את הארץ הזאת לרשתה חלוצים תעברו
לפני אחיכם בני ישראל כל בני חיל" (ג, יח)**

ואלו אתכם - לבני ראובן וגד היה מדבר. לפני אחיכם
- הם היו הולכים לפני ישראל למלחמה, לפי שהיו
גבורים ואויבים נופלים לפניהם, שנאמר 'וטרף זרוע
אף קדקד':

ההצעה של בני גד ובני ראובן להיות בראש המלחמה נזכרה כבר בפרשת מטות¹⁹:
"ואנחנו נחליץ חושים לפני בני ישראל", ושם מפרש רש"י: "בראשי גייסות, מתוך
שגבורים היו", והביא אף את הראיה ממה שנאמר "וטרף זרוע אף קדקד".

הרי שרש"י כבר פירש מדוע ילכו בני גד ובני ראובן בראש המלחמה, מתוך גבורתם
המיוחדת; ואם כן, למה הוא צריך לחזור ולפרש כאן את הענין מחדש?

אמנם כד דייקת, הרי יש כמה הבדלים בין דברי רש"י כאן לדברי רש"י בפרשת
מטות, וזהו הטעם לכך שרש"י מדבר שוב בענין זה, מכיון שיש כאן שינויים וחידושים,
כדלקמן.

"לפני" - נפרד או סמוך?

בפרשת מטות רש"י כותב שבני גד ובני ראובן היו "בראשי גייסות". כלומר, שלא
היה צבא וגייס נפרד של בני גד ובני ראובן, אלא שבתוך הגייסות של בני ישראל היו
בני גד ובני ראובן בראש החיל;

אולם כאן כותב רש"י "הם היו הולכים לפני ישראל למלחמה" - ומשמעות הדברים, שכל החיל שהלך בראש היה מבני גד ובני ראובן בתור פלוגה בפני עצמה (וכמפורש בספר יהושע²⁰, שאכן כך היה: "והחלוץ הולך לפני הכהנים .. והחלוץ הולך לפניהם").

ושינוי זה בלשון רש"י - מיוסד בהשינוי שבלשון הכתוב גופא:

בפרשת מטות נאמר "ואנחנו נחליץ חושים) לפני בני ישראל", ואילו כאן נאמר "(חלוצים תעברו) לפני אחיכם (בני ישראל)".

ולפי זה:

בפרשת מטות, כאשר נאמר "לפני בני ישראל" - כיון שבני גד ובני ראובן עצמם הם חלק מכלל "בני ישראל", הרי שהפירוש "לפני בני ישראל" אינו שהם ילכו קודם להם ובנפרד מהם, אלא שבתוך "בני ישראל" גופא הם יהיו ה"ראש" והפנים (כמו פנים של אדם שאינם נפרדים מגופו אלא שבתוך הגוף עצמו הם החלק שנמצא בפנים). ולכן מפרש שם רש"י "בראשי גייסות", שבני גד ובני ראובן יהיו בראש הגייס הכללי של ישראל;

אך כאן נאמר "לפני אחיכם", וכיון שבני גד ובני ראובן עצמם אינם חלק מ"אחיכם" (שהם יתר השבטים), הרי בהכרח שאין הכוונה שבתוך בני ישראל גופא יהיו בני גד ובני ראובן הראש וה"פנים", אלא שהם ילכו "לפני אחיכם" - במשמעות של "קודם" ל"אחיכם", מעבר להם. ולכן כאן מפרש רש"י: "הם היו הולכים לפני ישראל למלחמה" - בתור פלוגה בפני עצמה.

דרושים: גבורים

ולפי דרכנו יתבאר הבדל נוסף בין לשון רש"י בפרשת מטות ללשון רש"י כאן:

כאן כותב רש"י שגבורתם של בני גד ובני ראובן היתה הטעם לכך שהם הלכו בראש: "לפי שגבורים היו"; אולם בפרשת מטות נקט בלשון אחרת: "מתוך שגבורים היו".

והביאור בזה²¹:

בפרשת מטות מסופר שבני גד ובני ראובן באו למשה וביקשו לנחול בעבר הירדן המזרחי, ואמרו לו: "אל תעבירנו את הירדן". ואז הוכיחם משה על כך, ואמר להם "האחיכם ילכו למלחמה ואתם תשבו פה", ועל כך השיבו בני גד ובני ראובן שאדרכה - לא רק שהם ילכו למלחמה ביחד עם כל ישראל, אלא שהם יחלצו חושים "לפני בני ישראל".

וזוהו שרש"י אינו מפרש שם שהטעם להליכתם "לפני בני ישראל" הוא "לפי שגבורים היו" - כי הטעם הוא שהם רצו לשלול את הטענה של "למה תניאון את לב בני ישראל", ואין צורך בטעם אחר; אלא דייק רש"י "מתוך שגבורים היו" - וכוונתו בזה:

אם הם לא היו גבורים, הרי לא היה אפשרי להציב אותם בראש החיל, שהרי דבר כזה - להעמיד אנשים חלשים בראש החיל - מזיק הוא למלחמה. אולם כיון שהם היו גבורים, לכן היתה אפשרות לקבל את דבריהם ולא היתה מניעה לכך.

אולם כאשר מגיעים לפרשתנו מתברר שמשה לא הסתפק בכך שבני גד ובני ראובן יהיו "בראשי גייסות", אלא צוה שיעמידו מהם פלוגה מיוחדת ונפרדת שתלך בראש ("לפני אחיכם") - ונשאלת השאלה: למה לא מספיק שהם אכן ילכו "בראשי גייסות" ("לפני בני ישראל")?

על כך משיב רש"י - "לפי שהיו גבורים":

זה שבני גד ובני ראובן הועמדו בראש הוא (לא רק כדי לעקור מן השורש את הטענה כנגדם, אלא גם) בשביל נצחון המלחמה גופא. ולמטרה זו של נצחון המלחמה, יש צורך בזה שתהיה פלוגה מיוחדת בראש, רק מהגבורים בפני עצמם.

נשתנו העתים

ועדיין הא גופא קשיא: למה דוקא בפרשתנו נתחדש דבר זה, שזקוקים לגבורת בני גד ובני ראובן בשביל נצחון המלחמה?

21. ראה גם 'עומק הפשט' לפרשת מטות (חלק ט).

ויש לומר בזה:

כתב רש"י (בפרשת פינחס²²): "כיון שנכנס משה לנחלת בני גד ובני ראובן, שמח ואמר כמדומה שהותר לי נדרי". והיינו, שכאשר הנחיל משה את עבר הירדן לבני גד ובני ראובן, עלה במחשבתו שהותר האיסור והוא יכול להיכנס לארץ ישראל; ורק בהמשך הזמן התפלל משה על כך ונענה בשלילה מוחלטת.

ומעתה, בזמן הסיפור דבני גד ובני ראובן (בפרשת מטות) עדיין חשב משה שיוכל להיכנס לארץ, והרי אם משה היה מכניס את ישראל לארץ היה כיבוש ארץ ישראל למעלה מדרך הטבע לגמרי (כמבואר בספרים), ושוב אין צורך (כל כך) בגבורתם של בני גד ובני ראובן לנצחון המלחמה.

[וכדי לעקור מן השורש את הטענה "למה תניאון" וכו' - מספיק שיהיו "בראשי גייסות", ואין צורך לעשות מהם פלוגת גבורים בפני עצמה].

אולם בפרשתנו (שנאמרה בימיו האחרונים) כבר נודע למשה שלא הועילה לו תפילתו ואינו נכנס לארץ, ובמילא הכניסה לארץ תהיה על ידי יהושע ותהיה באופן קרוב יותר לדרכי הטבע;

ולפיכך בפרשתנו דוקא נוספה ההדגשה שבני גד ובני ראובן ילכו "לפני אחיכם" - בתור פלוגה בפני עצמה של גבורים - כי ידע משה שהמלחמה תהיה באופן הקרוב לדרכי הטבע ויש צורך בהדגשה מיוחדת על הגבורה והחוזק כפשוטם (וראה גם לעיל סימן א).

(חלק ט - דברים א)

לע"נ
ר' בערל בוריס
בן ראובן ז"ל
פלוטוב
נלב"ע י"ד מנחם אב תשע"ז
*
תנצב"ה